

Kredo

Juli/augustus 2005

Kerkblad van de Remonstrantse en Doopsgezinde gemeenten in Den Haag en omstreken

Worden als een kind

Ooit was ik namens de doopsgezinden lid van een eerbiedwaardig oecumenisch orgaan.

Daarin bevonden zich mensen met klinkende namen, en het ging er over belangrijke zaken. Als ik nu eens naga wat mij daarvan na vijftien jaar is bijgebleven, dan is het eerste dat mij te binnen schiet de jongensdroom van een zeer geleerde remonstrant. Hij was net als ik lid van de Leidse Lokhorstgemeente én van 'De Sectie'. Op een dag kwam hij ter vergadering aanzetten met een document, getiteld 'een Jongensdroom – Een reis van vader en zoon met de Transsiberië Express.' Trots vertelde hij hoe ze dat met z'n tweeën hadden beleefd. Het volgende dat mij voor de geest komt is hoe een mevrouw, eveneens zeer geleerd en hoog in aanzien in Haagse kringen, ons uitnodigde om te vergaderen in haar appartement. En hoe zij het kind - dat ik had meegebracht omdat het vakantie was - eerst enigszins ontdaan en vervolgens met een sapje ontving (het kind in kwestie gedroeg zich waardig, mee vanwege de uitgelopen beloning). Hoe zij de vergadering onderbrak toen ze door een 'allochtone' (wat een vreselijk woord eigenlijk) vrouw werd gebeld om hulp. Hoe zij overleden was en ik na de uitvaartdienst onder het viaduct van CS liep, in tranen, en daar werd lastig gevallen door een paar jongens, een beetje gajes eigenlijk. Zij vielen meteen stil toen ik vertelde waar ik vandaan kwam, want die mevrouw, ja die kenden ze wel.

En één voegde er aan toe: "Ik begrijp best dat je moet huilen, dat geeft niet."

Zou ik zulke herinneringen niet ook hebben over 'gewone' mensen uit de gemeente? Zeker wel, maar die houd ik beter privé. En de belangrijke zaken die aan de orde waren in kerk en samenleving in de afgelopen decennia? Die ben ik evenmin vergeten. Maar ik begin te merken dat juist zulke persoonlijke details laten zien hoe mensen zijn. Niet wát ze zijn, hoe spraakmakend, van goede familie of goed onderlegd. Juist bij iemand met wie je je niet durft te meten is dat iets dat je blij maakt. Wij hebben allemaal kwalificaties, we hebben (of hadden) functies en je bent trots op wat je tot stand brengt. En als je een verantwoordelijke positie hebt en je daarbij dienstbaar opstelt, dan is dat prachtig. Toch zijn we allemaal als kind begonnen. Dat kind zit nog in ons, en als je het een

beetje laat begaan dan merkt het dingen op. Het ziet of mensen die het voor het zeggen hebben ook écht zijn.

Wat gemeenteleden – ook als je volwassen zijn! - onthouden van hun voorgangers kon wel eens minder zijn of ze een mooi stuk bijbelse theologie hebben voorgedragen, maar veeleer hoe ze iets van zichzelf hebben laten zien in kleine gebaren. Tenslotte eindigen we ook als ambteloos burger, en dan krijg je vaak iets terug van datzelfde vermogen om op te merken wat voor mens er *in* die positie zit.

Onthouden we uit de bijbel niet ook vooral de verhalen over aartsvaders en voortrekkers met al hun grootheid en kleinzieligheid, over profeten die wanhopig waren over de miskenning, over Jezus die niets was in maatschappelijke zin maar die met de volmacht van God zelf optrad? En wat deed hij dan? De grote mannen trotseren, en omzien naar mensen in wie niemand belang stelde! Nu denk ik niet dat wij allemaal geroepen zijn om rond te trekken zoals hij. Maar het kan geen kwaad als je het heil niet verwacht van belangrijke mensen, bekende Nederlanders of idolen. Laten we maar vertrouwen op de Geest, die vaardig kan worden over mensen van wie je denkt: "dat stelt niet zoveel voor" én over mensen die tot grote hoogte zijn geklommen.

Janna. F. Postma

Doopsgezinde Gemeente

Paleisstraat 8, 2514 JA Den Haag;
telefoon 070 - 360 57 11.
E-mail: doopsgezind.dh@hetnet.nl
website:www.dgdenhaag.nl
Openingstijden van de administratie
di t/m vr van 9.00 tot 12.00 uur
Giro: 137890
ABN-AMRO rek.nr.:51 39 41 185
Giro Commissie Hulpbetoon: 295263

Remonstrantse Gemeente

Laan van Meerdervoort 955
2564 AJ Den Haag;
telefoon 070 - 325 07 79
telefax 070 - 368 56 24
E-mail: remondenhaag@hetnet.nl
Website: www.remonstranten.org/den
haag
Openingstijden van de administratie
ma t/m vr van 9.00 tot 13.00 uur
Giro: 6397
Fortis bank rek.nr.: 82 25 36 994
Giro Diaconale Commissie: 155420

Redactie

Paul de Kieffe, Nigel Lamb, Lydia
Penner, Catelien Slis-van den Berge,
Joke Tupan-Kaiser, Regine
Verhoeven- Grube, Louky Welther van
Eeden, Coos Wentholt (red.secr.)

Typewerk: Margo Venema-van Doorn
Lay-out: Christine Esfahani-Redeker

Kopij kan gestuurd worden naar:

Laan van Meerdervoort 955
2564 AJ Den Haag
E-mail: remondenhaag@hetnet.nl

Sluitingsdatum kopij
septembernummer:

14 augustus 2005

INHOUD

Van de Kerkenraden	2
Van de predikant	2/3
Toerusting	3/4
Uytenbogaert	4/6
Diaconieën	6
Mondiaal Samenleven	7
Cultuur	7/10
DoReMini	8/9
Boekbespreking/Boekerijen	10
Diverse Berichten	10
Broederschappen	11
Uit de oecumene	11/12
Rondom de Zondag	12/13
Personalialia/afwezigheid	13
Agenda	13
Zomeravondlezingen	14/15

Van de kerkenraden

**Do-kerkenraad
26 mei**

**De doopsgezinde kerkenraad
kreeg bij de 1457e vergade-
ring op 26 mei bezoek van ds
Van Straten en Joke Tupan-
Kaiser, als vertegenwoordigers
in de respectievelijk Voorburg-
se en Leidschendamse Raad
van Kerken.**

Zij vertelden op inspirerende wijze over de activiteiten van de raden en de contacten met de lokale overheden. De beide raden bevinden zich momenteel in een fusieproces; per 1 januari 2006 moet de samenvoeging tot één Raad van Kerken voor Leidschendam-Voorburg een feit zijn. Dat zal echter ook het moment zijn waarop de beide vertegenwoordigers hun activiteiten zullen beëindigen; nieuwe kandidaten zijn dus van harte welkom.

Het reguliere deel van de vergadering bestond uit terug- en vooruitzien. Terugzien op een boeiend en inspirerend jaar. Met name de agapè-viering van eind april en de discussie over het avondmaal springen in het oog. De kerken-

raad kijkt met tevredenheid op die discussie terug: de gemeente-avond in maart was goed bezocht, er is op een diepgaande en inspirerende manier met elkaar gediscussieerd en er is een tekst voor de Wegwijzer vastgesteld die op ieders instemming kan rekenen. Het vooruitzien betreft de activiteiten van het komend winterseizoen. Deze zal in het teken staan van het tweede ADS-jaartheme 'vormgeven aan verbondenheid'. Dit zal onder meer zijn beslag krijgen in een gemeenteavond over het onderling pastoraat. Tenslotte stond de kerkenraad stil bij het naderende 'afscheid' van ds Janna Postma; vanaf 1 augustus zal zij in dienst zijn van Huize Oldeslo. In de dienst van zondag 7 augustus zal hieraan op gepaste wijze aandacht worden besteed.

Menno Meihuizen

Van de predikant

**En de predikant
hij zwoegde voort**

Onlangs las ik een artikel over een proefschrift waarin de motivatie van kerkgangers onderzocht was om op zondag de dienst in een protestantse kerk bij te wonen.

Zo blijken volgens dit proefschrift de kerkgangers de zondagse eredienst nog steeds als het centrum van kerkelijke activiteiten te beschouwen. Met in dat centrum de preek. Omdat het maken van een preek een belangrijk en vaak tijdrovend onderdeel van mijn taak als predikant is, las ik het artikel met grote belangstelling. In het proefschrift worden midde-

len aangereikt om een preek objectief te kunnen beoordelen. En als predikant ben je hierin natuurlijk erg geïnteresseerd, omdat je namelijk ontzettend nieuwsgierig bent waarom sommige van je preken wel landen en andere weer niet. Opvallend is de conclusie dat de best beoordeelde preken gehouden werden in gemeentes waarin predikanten en gemeente het goed met elkaar kunnen vinden. Omdat ze weten wat ze van elkaar kunnen verwachten wordt in zo'n sfeer de preek positief ontvangen. Ook hebben, volgens de dissertatie, veel predikanten de neiging om de liturgie als een ondeelbaar geheel te zien met de preek als onderdeel daarvan. Voor de kerkganger hoeft dat alle-

maal niet zo. Ze komen voor de preek en verwachten een duidelijke op de actualiteit toegesneden visie op het leven van alledag in relatie tot de Schrift.

Daar sta je dan als predikant. De pijn van het gezwoeg om een goede preek op tijd gereed te hebben leek wat af te nemen door deze liturgisch in te pakken, maar helaas. Ondanks alle goede bedoelingen blijft het woord nog steeds het belangrijkste in een dienst.

Maar dan komt de al eerder genoemde conclusie weer in herinnering. De beste preek is immers de preek die gehouden wordt in een gemeente waarin de predikant en de gemeente het goed met elkaar kunnen vinden. Het is dus lucratief om veel tijd te steken in een goede relatie met je gemeente. Dan wordt je preek altijd goed ontvangen volgens het proefschrift.

Helemaal zeker van deze oplossing ben ik toch niet. Want wat doe je nu als je naar jouw mening al een goede relatie met je ge-

meente hebt? Want dat is toch iets waar iedere predikant zoveel mogelijk naar streeft, neem ik aan. Maar als een goede relatie met je gemeente zo vanzelfsprekend is, is dan de cirkel weer rond? Ben je dan weer terug bij het begin? Ik ben bang van wel. Het accent van een kerkdienst komt dan weer als vanouds bij de preek te liggen en is de pijn van het zwoegen om een goede, duidelijk, op de actualiteit toegesneden preek op tijd klaar te hebben weer even groot aanwezig. Daarom, de predikant, hij zwoegde voort. En zo hoort het ook, denk ik.

ds Rob Esveld

Toerusting

De Nieuwe Bijbel Vertaling Voor onze rubriek de Nieuwe Bijbel Vertaling zette Wya Schimmel-Bonder haar tanden in de Tien Geboden.

Als oud-wetgevingsjurist interesseert het mij hoe de Tien Geboden in de Nieuwe Bijbel Vertaling zijn geformuleerd (Exodus 20). Het eerste wat opvalt is dat de acht geboden die in de Statenvertaling en in de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap begonnen met "Gij zult niet/geen" ingrijpend zijn gewijzigd. Deze geboden - eigenlijk verboden - luiden nu of althans beginnen nu met:

- Vereer naast mij geen andere goden.
- Maak geen godenbeelden enz.
- Misbruik de naam van de HEER, uw God niet enz.
- Pleeg geen moord.
- Pleeg geen overspel.
- Steel niet.

- Leg over een ander geen vals getuigenis af.

- Zet uw zinnen niet op het huis van een ander en evenmin op....enz.

Het is mij niet duidelijk of "Gij zult" geschrapd is omdat het woord 'Gij' te ouderwets is of omdat men "Gij zult" te hard vond. Ik kan mij dat laatste niet voorstellen, want ook in de nieuwe vertaling wordt de gebiedende wijs gebruikt. Bovendien is het op het moment van zijn ontstaan bedoeld als een keiharde wet. In zijn novelle *De Wet* beschrijft Thomas Mann beeldend hoe Mozes met gevaar voor zijn leven de Berg opklimt om de Wet te halen, want deze is nodig om "deze ongeregelde benede, dit halsstarrige, telkens weer in het oude vervallende volkje, binnen de grenzen van de zede Gods te houden en hen de geboden te

doen vrezem." Wat mij betreft had "Gij zult" best mogen blijven staan.

Ook op andere punten wijkt de nieuwe vertaling af van de vorige vertalingen. "Gij zult niet doodslaan" is vervangen door "Pleeg geen moord". In het Nederlandse strafrecht is moord: iemand opzettelijk met voorbedachte rade van het leven beroven. De wet kent ook doodslag. Dat is iemand opzettelijk van het leven beroven. Het woord beroven geeft aan dat boos opzet wordt bedoeld. Ik begrijp dan ook niet waarom het gebod niet luidt "Pleeg geen moord of doodslag".

Met Ina Beekhuis (Kredo, december 2004) ben ik het eens dat "Pleeg geen overspel" niet dezelfde betekenis heeft als "Gij zult niet echtbreken". Als er in het Hebreeuws of het Grieks al een woord staat dat zou kunnen worden vertaald met 'overspel', dan moet daar m.i. toch iets anders

onder worden verstaan dan seks met een andere vrouw dan je eigen vrouw. Ik ben geen schriftgeleerde, maar uit Exodus 21, 9 en 10 krijg ik toch sterk de indruk dat je meerdere vrouwen mag hebben, als je ze maar eerlijk bedeeft. Het woord echtbreken was zo gek nog niet. In ons Burgerlijk Wetboek kent men het begrip ontwijking van het huwelijk. Hierboven heb ik enkele opvallende punten in de nieuwe vertaling besproken die direct in het oog springen. Maar wie de gehele tekst van Exodus 20 leest zal zien dat er allerlei woorden gemoderniseerd zijn. Op één punt echter staat er iets heel anders dan in de vorige vertalingen. De laatste zinsede van het tweede gebod luidde in de vorige vertaling "en die barmhartigheid doe aan duizenden van hen die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden."

Nu staat er "maar als zij mij liefhebben en doen wat ik gebied, bewijs ik hun mijn liefde tot in het duizendste geslacht."

Wellicht is er een predikant die deze merkwaardig discrepantie kan verklaren!

Het is mijn bedoeling om ook de nieuwe vertaling van de Bergrede eens te vergelijken met vorige vertalingen. Naar ik aanneem zal ik daarbij ook op verschillen stuiten die mij aanleiding geven om er iets over te schrijven.

Ed van Straten stuurde hierop een reactie:

In het voorafgaande stuk stond een inzending, waarin de vertaling "Gij zult" een belangrijke rol speelde. Daar wil ik iets over zeggen. In de eerste plaats: de Nieuwe Bijbelvertaling gebruikt een gebiedende wijs ("vereer geen andere goden"), de vorige vertaling doet dat niet. Daarmee is het

gebodskarakter versterkt. Maar je kunt je afvragen of dat juist is. Het "Gij zult" had ook vertaald kunnen worden met "jullie zullen" – en dan nog is het voor Nederlanders minder duidelijk. Want het "Gij zult" is niet zonder meer bedoeld als gebod. In het Hebreeuws kent het werkwoord slechts twee tijden: de voltooid verleden tijd en de toekomstige tijd. Het gaat hier over de toekomstige tijd. De betekenis daarvan is een handeling aan te duiden, die nu (nog) niet voltooid is (en dus pas in de toekomst voltooid zou kunnen worden). Dus wat bij ons ook de tegenwoordige tijd kan zijn. Je zou dus, ietwat omslachtig, ook zo kunnen vertalen: "bij jullie is het zo dat je geen andere goden vereert". Of: "jullie eren je vader en moeder, dat spreekt bij jullie vanzelf".

"Natuurlijk doden jullie niet". De Thora is dan ook minder een wetboek als wel een aanwijzing hoe te leven. Martin Buber vertaalde

dat met 'Weisung', niet met 'Gesetz'. Je zou kunnen zeggen, dat in de Tien Woorden God de stellige overtuiging uitspreekt, dat zijn volk zich zo zal gedragen en niet zozeer zijn wil oplegt.

Wat betreft het slot van het tweede gebod (Woord): in beide vertalingen kun je lezen, dat het liefhebben van God voorwaarde is voor Gods barmhartigheid – en de 'duizenden' van hen, die God liefhebben, zijn de duizenden van hun nageslacht. Dus: de duizenden van allen, die God liefhebben en niet: de duizenden, die God liefhebben. Waarschijnlijk is hier inderdaad bedoeld: Het "duizendste geslacht" ("jullie nazaten tot in lengte van jaren"; als jullie mij liefhebben blijf ik trouw dit volk liefhebben).

Nelleke Kan

Uytenbogaert

Dienst van woord, beeld en klank: bloemen

Op zondag 3 juli (10.30 uur, Re-kerk) zal de laatste dienst van woord, beeld en klank in dit seizoen plaatsvinden.

De dienst draait rond het zomerse thema 'bloemen'. We zullen kijken naar werken van diverse kunstenaars en ook naar de kunstwerken die tuinen soms zijn. De poëzie, de muziek en de bijbellezingen zullen op hetzelfde thema ingaan.

Openingszondag

Het nieuwe seizoen dat de titel draagt 'De ziel en God' wordt op zondag 4 september geopend.

Wat er op die zondag precies gaat gebeuren, is op dit moment nog niet bekend.

Maar wilt u die dag alvast reserveren: 10.30-ca. 13.00 uur (kerkdienst; lunch; andere activiteiten)? In het septembernummer, dat eind augustus bezorgd wordt, vindt u preciezere gegevens. Aanmelding (i.v.m. de lunch) bij het bureau, tel. 325 07 79.

ds Johan Goud

Interview met ds Johan F. Goud

n.a.v. het 10-jarig bestaan van het Uytendogaertcentrum.

In het begin van de jaren '90 werden in de Remonstrantse Gemeente programma's georganiseerd die uitvoeriger waren dan in de jaren daarvoor. Ds Goud was daarbij direct nauw betrokken. Op het gebied van de literatuur had hij voor zijn vorige gemeente in Eindhoven ook al veel in die richting gedaan. De voorzitter van de kerkenraad A.J.A. van Royen en de vice-voorzitter J. Barnard kwamen met het voorstel het geheel in een meer institutionele vorm te gieten en verzochten Johan Goud

de coördinatie op zich te nemen. Dit was het begin van het Remonstrants centrum voor religie en cultuur Uytendogaert.

De bedoeling was o.a. om - zo zegt Johan Goud het heel compact - "in een cultuur die onwetend is geworden van het christendom, weer naar boven te halen wat er al aan geloof in zit".

In 1995, het eerste jaar van het centrum, verscheen het boekje *Als de dood voor het leven* (over professionele hulp bij zelfdoding), waarvan Johan Goud mede-auteur was. Dit boekje riep veel reacties op. Het was het begin van een zich later uitbreidend netwerk van sprekers.

Vanuit de literaire programma's in Eindhoven beschikte ds Goud ook over contacten in literaire kring. In de loop van de jaren is dit netwerk steeds groter geworden, al naar gelang de jaarthema's waaromheen zich de programma's groeperen. De jaarthema's haken in op wat er in de maatschappij speelt, ja, soms lijken ze haast op de actualiteit vooruit te lopen, zoals een artikel in AdRem (april, pag. 8) opmerkt. Heel snel kwam b.v. het thema van de multiculturele samenleving aan de orde, waar thema's als identiteit, eerlijkheid, belijdenis uit voortvloeiden. Johan Goud wordt in zijn werk bijgestaan door de Uytendogaertcommissie, een kerkenraadscommissie (de leden worden door de kerkenraad uitgenodigd) van in totaal 15 mensen met veel culturele belangstelling en contacten. Behalve uit de vrij kleine brainstormingsgroep, bestaat die commissie uit programma-assistenten die met Johan Goud verantwoordelijk zijn voor de gang van zaken op de bijeenkomsten. Het vraagt een voortdurende alertheid om alle details in de gaten te houden. Ds Goud besteedt ongeveer een

derde van zijn werktijd aan het werk voor het centrum. Het kerke-lijk bureau levert een belangrijke bijdrage. Zodoende wordt het geheel financieel voor het grootste deel gedragen door de Gemeente; de inkomsten door de deelnemers bestrijden maar een fractie van de onkosten.

Het aantal aanwezigen bij de diverse bijeenkomsten is wisselend. Een op dit moment lopende kring (over 'brieven uit de gevangenis') telt ongeveer 25 aanwezigen; er is een vaste kern deelnemers met een wisselende kring van anderen, waarvan ongeveer de helft niet-gemeenteleden. De leeftijd van de meeste deelnemers is boven de 50.

Sprekers, in het bijzonder de schrijvers en dichters, waardeerden het bijzonder dat de toehoorders bij Uytendogaert meestal voorbereid waren door leesavonden, met kennis van zaken vragen konden stellen. Johan Goud wil dit spoor verder volgen en de bezoekers nog actiever betrekken, b.v. door ad hoc gespreksgroepen zoals als nu met de brieven van gevangenen. Door het rijke aanbod van georganiseerde bezigheden wil men de gemeenteleden de gelegenheid geven elkaar op heel verschillende terreinen en interessegebieden te ontmoeten. Uiteraard is het ook de bedoeling om buitenstaanders voor de gemeente te interesseren, maar dit heeft nooit voorop gestaan. De relatie tussen Uytendogaert en de gemeente is gedifferentieerd, gecompliceerd en niet vanzelfsprekend, voor buitenstaanders niet, maar ook niet voor 'binnenstaanders'. Wie zich thuis voelt bij een van de activiteiten van Uytendogaert, voelt zich niet zonder meer thuis bij het gemeentelieven rond b.v. de zondagse dienst. Dit geldt ook omge-

keerd.

Soms hoor je een kritische opmerking van een gemeentelid over de opvallend ongelijke verhouding tussen vrouwelijke en mannelijke sprekers. Dit is uiteraard geen opzet. De sprekers worden in aansluiting op de thema's uitgezocht en dat het overwegend mannen zijn zal volgens Johan Goud een afspiegeling van de stand van zaken op dit moment in onze maatschappij zijn. Of zou het aan de thema's liggen? Of aan de voornamelijk rationele intellectuele invalshoek? Er zijn geluiden uit de twee gemeenten die laten blijken dat men met het laatste moeite heeft. Ds Goud vindt deze reactie jammer. Voorzover de programma's intellectueel zijn, voorzien ze kennelijk in een behoefte. Juist voor veel mensen met een wat hogere opleiding geldt dat ze vaak ver van de kerk afstaan. Overigens heb je, zo Johan Goud, voor deze programma's echt geen universitaire vooropleiding nodig. Veel belangrijker is, of je nieuwsgierig bent, na wilt denken, betrokken wilt zijn. Daar gaat het om! Verder wijst hij op het veelzijdige aanbod eraan met meditatie, sacred dance, diensten van woord, beeld en klank, de muziekprogramma's.

Tegenover de suggestie of het centrum niet meer iets voor de vrijzinnigen in het algemeen zou zijn staat Johan Goud niet afwijzend. Het minisymposium van 21 mei was een poging in die richting. Het lijkt hem in de praktijk wel moeilijk. Vrijzinnige groeperingen doen al niet de stap tot samengaan zoals de protestantse kerken in het SOW-verband. Ook moet je organisatoren vrijlaten, te veel overleg maakt log, terwijl een kleinschalige achtergrond de wendbaarheid bevordert.

Is het niet riskant dat nu het grootste deel van het programma voor-

al op de creativiteit en inspanning van Johan Goud steunt? Zou iemand anders het kunnen overnemen? Johan heeft er vertrouwen in dat een ander het zou kunnen voortzetten, als hij of zij maar goed organiseren kan. Wellicht zou het accent anders komen te liggen. Voorlopig is Johan Goud nog enthousiast bezig. Wij zijn heel blij dat hij door het Uytendogaertcentrum het gemeentelieven met zo veel verschillende en boeiende activiteiten verrijkt en zijn dan ook heel benieuwd naar wat ons in de toekomst nog te wachten staat.

Paul de Kieffe,
Regine Verhoeven-Grube

Diaconieën

Dinsdagmiddaginloop

Zoals u weet is er in de maanden juli en augustus geen dinsdagmiddaginloop.

Op 13 september a.s. zal het gaan over 'De wangen van de Makroposopus...'

Ik verklap alleen maar, dat een en ander met Picasso te maken heeft.

Margreet Jonkers

Bustocht uitgesteld

De Commissie Hulpbetoon van de Doopsgezinde kerk had het voornemen in september a.s. weer een bustocht te organiseren.

Bij een bezoek van een aantal commissieleden aan het geplande

doel is helaas gebleken, dat dit jammer genoeg niet voldoet aan de voorwaarden die de commissie heeft gesteld.

Er was niet voldoende tijd meer een ander doel te realiseren. Daarom is besloten het busreisje uit te stellen tot het voorjaar.

U hoort nog van ons wanneer dat is, waar de reis naar toe gaat én . . . hoeveel het gaat kosten. We zien ons nl. helaas genoodzaakt aan de deelnemers een eigen bijdrage te vragen.

In afwijking van de vorige bus-tochten kan ieder die belangstelling heeft zich hiervoor opgeven. Zodra vaststaat waar het reisje naar toe gaat en wanneer, zal de informatie erover in Kredo worden geplaatst.

Commissie Hulpbetoon,
Riet van der Veen
Janneke Montie

Do-Re collecte juli/augustus/september

In de maanden juli, augustus en september 2005 zal zowel in de Remonstrantse als in de Doopsgezinde kerk wekelijks worden gecollecteerd voor het Aandachtscentrum in de Schoolstraat in Den Haag.

Wie behoefte heeft aan een gesprek over geloofs- en levensvragen, of aan iemand die naar je wil luisteren, aan wie je je zorgen kwijt kunt, of gewoon aan een plekje waar je terecht kunt voor rust en stilte, die kan terecht in dit centrum.

Het Aandachtscentrum is opgericht en wordt beheerd door een groot aantal kerk- en geloofs-gemeenschappen, alle aangesloten

bij de Haagse Gemeenschap van Kerken.
Sinds de dag van opening (23 april 1983) is gebleken dat het in een grote behoefte voorziet.
Als ik op een maandagmiddag een bezoekje breng aan het centrum word ik gastvrij welkom geheten door een van de vrijwilligers.

In de ruimte waar je binnenkomt zit op dat moment niemand, maar achterin zie ik een vertrek waar bijna elke stoel bezet is. De meeste bezoekers zitten gezellig met elkaar te praten of een sigaretje te roken.

Aan de muur een prikbord met foto's van bezoekers en een tekst van Huub Oosterhuis.
Als ik de woorden overneem komt een vrouw bij me staan en samen lezen we de tekst. Dan wijst ze op een foto: "Dat is Frankie. Die heeft nu een eigen huis, die komt hier niet meer". "Vind je dat jammer?" vraag ik haar. "Ja natuurlijk!" is haar verontwaardigde reactie. Waarmee ze overduidelijk maakt hoe waar de woorden van Huub Oosterhuis zijn:

'Tegen een woordeloze, spraakverwarrende wereld in proberen een plek te maken waar mensen, misschien, gehoor kunnen vinden bij elkaar, aantonen dat mensen elkaar kunnen verstaan en niet gedoemd zijn tot miskenning over en weer. Een roeping Een kunst.'

Het is belangrijk dat er een ruimte als het Aandachtscentrum is, waar je contact kunt maken met anderen, waar liefdevolle aandacht voor je is, waar je jezelf kunt zijn, waar je vrienden vindt.

Dit centrum heeft onze steun hard nodig en deze wereld heeft dit centrum hard nodig.

Het is daarom dat kerkenraden,

Diaconale Commissie en de Commissie Hulpbetoon deze collecte van harte bij u aanbevelen.

Diaconale Commissie en de Commissie Hulpbetoon,
Riet van der Veen, Janneke Montie

Mondiaal Samenleven

Commissie Mondiaal Samenleven

Op 1 juni jl vond de conferentie 'Religie en Ontwikkelingssamenwerking' plaats in Den Haag, georganiseerd door Oikos en SevaNetwork.

De laatste is een internationale organisatie in ontwikkelings-samenwerking, gebaseerd op hindoe-waarden als tolerantie, solidariteit, dialoog, samenwerking en geweldloosheid. Begrippen als mededogen en compassie staan aan de basis van het ontwikkelingswerk vanuit de grote religies, zoals het hindoeïsme en de islam. Locale projecten werden nader toegelicht in verbinding met de levenswijze en waarden ter plekke. Met name het spanningsveld tussen deze waarden en westerse welvaartsdoelen werd toegelicht. Na een levendige discussie met panel en publiek werd een statement ondertekend betreffende de oprichting van het 'Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling'. De partners in deze samenwerking zijn: Oikos, Cordaid, de Islamitische Universiteit van Rotterdam, het Institute for Social Studies en nu ook ICCO en SevaNetwork Foundation. De oproep gezamenlijk bij te dragen aan het realiseren van de Millenniumdoelen (2015) neem ik hier graag mee. Deze 8 doelen zijn:

- armoede en honger halveren
- alle meisjes en jongens naar school
- gelijke kansen voor mannen en vrouwen
- kindersterfte verminderen met 66 %
- moedersterfte verminderen met 75%
- bestrijding aids, malaria en an-

dere dodelijke ziektes
- schoon drinkwater en 100 miljoen mensen minder in krottenwijken
- meer hulp, eerlijker handel en minder schulden.

Frederiek van Heijst-Muller

Amnesty International

We schrijven ook in de vakantie voor gevangenen en verdwenen mensen.

Zij hebben geen vakantie!

Op de maandagen 11 juli en 8 augustus vinden van 10.00 uur tot 12.00 uur de schrijfochtenden plaats in de Doopsgezinde kerk, Paleisstraat 8.

We schrijven aan autoriteiten in Mexico, Qatar en Irak. In dit laatste land werd vijf jaar geleden de 71-jarige Irakees Karim Ahmad Mahmood samen met zijn drie zonen en een andere man, Othman Ahmad Hussain, gearresteerd door de inlichtingen- en veiligheidsdienst van het Patriotisch Verbond van Koerdistan (PUK). Zowel de familie van eerstgenoemde als Amnesty International probeerden het lot van de vijf mannen te achterhalen. Tot op heden zijn echter geen uitkomsten bekend. Naar de autoriteiten in welke landen we in augustus schrijven is mij nu nog niet bekend. Maar dat het ook dan nodig is, is wel zeker. Er zijn voorbeeldbrieven aanwezig.

Ander nieuws

In het juninummer van Kredo werd vermeld dat we onder meer zouden gaan schrijven naar

autoriteiten in Turkmenistan. Dit is niet gebeurd omdat Amnesty bericht kreeg dat de vier mannen - Jehova's getuigen, die op religieuze gronden de militaire dienstplicht weigerden - vrij zijn gelaten.

In plaats daarvan schreven we aan de minister-president van Israël, Ariel Sharon over de politiek in de bezette gebieden, die de gehele Palestijnse bevolking ernstig benadeelt en aan beide bevolkingsgroepen lijden toevoert.

Eta Simon Thomas

door te geven aan scbpaleisstraat8@hetnet.nl

zie vervolg pag. 10

Cultuur

Klassieke muzikale klanken in de Do-kerk

Winterseizoen 2005/2006.

De Stichting Kamerbreed Klassiek, podium voor jonge musici, organiseert ook dit jaar weer een 6-tal concerten en ook voor het seizoen 2005/2006 heeft men bewust gekozen voor onze kerkzaal met zijn prachtige akoestiek.

Het verheugt de kerkenraad u te kunnen berichten dat zij er in is geslaagd alle lezers van Kredo een zeer speciale abonnementsprijs te kunnen aanbieden. Introducees zijn - tegen dezelfde prijs - eveneens van harte welkom!

De abonnementsprijs voor de gehele serie van 6 concerten bedraagt slechts € 40,-.

U kunt dit abonnement als volgt bestellen:

- door overmaking van € 40,- p.p. op bankrekening 41 87 77 306 t.n.v. St. Cultureel Beheer 's-Gravenhage
- door uw bestelling per e-mail

- door uw bestelling telefonisch door te geven aan de Stichting Cultureel Beheer, telefoon 070 365 79 92.

Losse kaarten zijn ook verkrijgbaar tegen een entreprijs van € 10,-. Deze kunt u, onder vermelding van de datum van het concert, op dezelfde wijze bestellen.

De data waarop de concerten worden gehouden zijn: (noteer vast in uw agenda!)

In 2005: 28 september, 26 oktober, 30 november.

In 2006: 25 januari, 22 februari, 29 maart.

Wij verheugen ons op uw aanwezigheid bij deze bijzondere concertserie in onze fraaie kerkzaal aan de Paleisstraat.

Stichting Cultureel Beheer,
Hans Stoker

Boekerijen

De boekerij

Vakantietijd

In Kredo juli/agustus 1994 stond op blz. 7/10 de DoReMini Reisbijbel van Geert Brüsewitz. Misschien leuk om (weer) te zien en te maken? Neem een set mee, zolang de voorraad strekt.

Het 'Doopsgezind Kwartetspel' naar een idee van J. Siersma, uitgewerkt door de Landelijke Federatie van Doopsgezinde Zusters is eveneens voorhanden in een doosje van een passende illustratie (menniste zusjes) voorzien. Het dateert uit jaren her.

Recent verscheen 'alfa spellen, raad en praat over wat je gelooft'. Het goed verzorgde spel is elders

ontwikkeld en verzorgd.

U vindt de spellen op de boekenkast. Lenen kan, mits u dat noteert in het schrift.

Veel plezier!

Anneke Breevaart

Bibliotheek Remonstrantica (alles van en over remonstranten)

Aanwinsten mei en juni 2005:

-F.B. Bakels, *Wachter op de morgen: het korte leven van Christian Corneille Duthilh, geboren 1915, gefusilleerd 1944* (1988)

-C.M. Geels, *Fellow travelers in liberality: A short study concerning theological developments within the Unitarian Church of Transylvania* (2004)

-E. Kompels, *Christus en Cultuur: beelden van Christus in de moderne theologie* (2005) met hoofdstukken over K.H. Roessingh, G.J. Heering en L.J. van Holk

-C.J. Jacobs e.a. ed., *Tegendraads: vrijzinnige stemmen op het kruispunt van geloven en denken* (2005) met artikelen van H.J. Adriaanse, J. Kubacki en H.J. Siebrand

-R.W. Munk ed., *Filosofie, Jodendom, Joodse filosofie* (2005) met een artikel van H.J. Adriaanse

-M. Cohen Stuart, *Wat het Ontwerp-Kappeyne op het lager onderwijs beweert, begeert, bedoelt, bewerkt?* (1878)

-Neeltje Brands, *Achter het Huis van de Dolfijn: gedichten* (1984)

-Neeltje Brands e.a., *Van wondermiddel tot desillusie: ervaringen en feiten rondom het DES-hormoon* (1990)

-Neeltje Brands, *De mijlenteller en de waterklok: gedichten* (1992)

-Neeltje Brands e.a., *Anton Koch herinnerd: een vriendenboekje* (1992)

De bibliotheekcommissie

Diverse berichten

Pinkstergroet

Thema 'Klank en Kleur'.

Voor de derde en laatste keer werd de Pinkstergroet - namens Bijzondere Noden - door Den Haag verzorgd. Wij begroetten daartoe in de commissie zr De Vries en mochten weer op de medewerking van vrijwilligers rekenen. Ds J.F. Postma schreef een bemoedigend woord, de voorzitter een montere, begeleidende brief. Zo'n 280 pakketjes gingen het land in.

Een onverwachte groet, zoals blijkt uit vele reacties: "Voor de grote witte enveloppe vol verrassingen héél hartelijk dank." "Met zoveel liefde samengesteld. Het gaf mij een gevoel van geluk." "Doordat ik aan huis gebonden ben, was uw attentie zeer welkom." "U zult begrijpen dat vele dierbare herinneringen bij mij boven kwamen" schrijft een geboren en (tot 1947) getogen Haagse. "U hebt mij geweldige pinksterdagen bezorgd, terwijl ik ook anderen ervan kan laten genieten." "Dat zorgvuldig bij elkaar gezochte pakje", "Zoveel kleine en aardige bedenkselfs" (t.w. zakjes thee, een bundeltje gedichten en een CD, Het Robustelly-orgel te Minnertsga Fr. bespeeld door Gert Oost, klassieke werken van o.a. Händel, Bach, Telemann e.a.) nodigden uit tot delen.

De groet is "in goede aarde gevallen". "Inderdaad heeft deze geste niet alleen een glimlach bij ons op het gezicht getoverd maar ook een gevoel van verbondenheid teruggegeven."

Tot slot deze reactie: "Alles heeft zo z'n bestemming gekregen/en is in dankbaarheid aanvaard/De groet kwam mij zeer gelegen/Uw

werk was al die moeite waard." Pinkstergroet, we hebben er drie-werf met plezier aan gewerkt.

Pinkstergroetcommissie,
Anneke Breevaart

Doopsgezinde Broederschap

Programma toerustingswerk

Het programma van de Gemeenschap voor Doopsgezind Broederschapswerk in het komend najaar wordt omschreven in het boekje *Op weg naar morgen dat in juni is uitgegeven*.

In het programma worden opgenomen bijbelstudie en -materialen, retraites voor mannen, vrouwen en gemengd, en 'werkplaats spiritualiteit' (gegeven door ds Tjalling Kindt). U kunt het boekje bestellen bij het secretariaat: Berkven 6, 5646 JG Eindhoven.

ds Lydia Penner

Regionaal Doopsgezind Centrum Gemeenteopbouw Zuid-Hollands - Zeeuwse Ring Jongeren uit Tanzania op bezoek.

Op donderdag 14 juli komt een groepje jongeren (18+) naar Rotterdam. Ze worden in de Doopsgezinde Vermaning (Noordmolenwerf 1-3) ontvangen door gemeenteleden, jongeren en ouderen.

Voor deze ontmoeting die 's morgens plaatsvindt van 10.00-12.30 uur worden ook belangstellende jongeren en ouders uit de ring uitgenodigd. Een unieke gelegenheid om te werken aan wat ze tegenwoordig met een mooi woord interculturele competentie

noemen: het vermogen om op een persoonlijke, open en zelfbewuste manier contact te maken met mensen met een andere cultuur.

Meer informatie bij Margreet Eberwijn, tel. 0180 314 552.

Remonstrantse Broederschap

Werkweek 'De Hoorneboeg'

Wie wil een bijdrage leveren aan het onderhoud van 'De Hoorneboeg'?

U kunt zich uitleven in de 28^e werkweek: werken in het bos,erven, straten maken etc. 's Avonds zijn er verschillende ontspannende activiteiten: zingen, praten, fietsen of wandelen.

Datum: maandag 25 t/m zondag 31 juli.

Plaats: De Hoorneboeg.

Inlichtingen/opgave:

Heleen Ebeling Koning, telefoon 026 351 59 92 of

Rolf van Hasselt, e-mail:
r.o.van.hasselt@planet.nl

'Verstilde emotie'

Beeldhouwkunst uit heden en verleden

Op **vrijdag 12 augustus** van 14.00-17.00 uur organiseert het landelijk bureau van de Remonstranten in Utrecht een bijeenkomst over de tentoonstelling in het Catharijne Convent.

Na twee inleidingen bezoekt men de tentoonstelling.

Landelijk bureau en Catharijne Convent zijn op loopafstand van elkaar.

Informatie in het juni nummer van Adrem.

Kosten € 10,-, te voldoen bij binnenkomst.

Opgave vóór 1 augustus:
E-mail: info@remonstranten.org
Telefoon 030 231 69 70

Uit de oecumene

Vernieuwd Kerkgebouw VGG-NPB in Wassenaar

**De Vrijzinnige Geloofs
Gemeenschap NPB in
Wassenaar geeft haar gebouw
aan de Lange Kerkdam te
Wassenaar een grote opknapp-
beurt.**

Nieuwsgierig naar het resultaat en de betekenis van de interne verbouwing bezocht een lid van de Remonstrantse Gemeente van Den Haag het NPB gebouw op 3 juni jl.

Het gebouw is al twee maanden onder handen van aannemer, architect, ingenieurs en constructeurs, schilders, etc. aldus de nieuwe kerkmeester, mw Hanny Faber, en de ex-kerkmeester, Paul Bloys van Treslong, die in 1969 de architect was van de vorige verbouwing. Beiden waren beschikbaar voor een interview. Beiden vertolkten en deelden zij het enthousiasme en de wil van de leden van de VGG-NPB om hun geliefd kerkgebouw aan te passen aan de eisen en de geest van vrijzinnige christenen van de 21^e eeuw. Technisch gaat het vooral om verbetering van de installaties en de veiligheidseisen van de brandweer. Een moderne centrale verwarming is aangelegd. De verlichting is gemoderniseerd. Veiligheidsverlichting is aangebracht. Een stenen vloer vervangt de oude houten vloer uit 1924. En vele 'kleine' verbeteringen. Geeft dat niet een saai 'kantoorruiterlijk'? Een grondige vernieuwing naar de eisen van de tijd. ... welke zijn dat? Functioneel? Sfeerbepaling? En dan komen de vragen en gesprekken los.

In de loop der jaren is het aantal zitplaatsen in de grote zaal steeds minder geworden vanwege de 'brandweervoorschriften'. Het aantal kerkgangers, zeker bij hoogtijdagen, nam toe. Door nu de gaskachels te verwijderen, neemt het aantal zitplaatsen weer toe van 110 naar 124. In de achterzaal kunnen nog een 50-tal kerkgangers middels een tv en een geluidsinstallatie de dienst bijwonen. Voeg daaraan toe dat ook bewoners van De Burcht via een kerktelefoonlijn mee kunnen luisteren. Alles bij elkaar maakt de Wassenaarse VGG-NPB een 'bloeiende gemeente'. De beide kerkmeesters denken dat goede predikanten (pastoraat) en een goed kerkgebouw (vertrouwde sfeer) in belangrijke mate hebben bijgedragen aan de vorming van een open en toch hechte gemeenschap waarvan de leden en belangstellenden komen uit Wassenaar, Den Haag-Noord, Voorschoten, Leiden en van elders.

Maar er is natuurlijk meer. De leden leveren zelf de grootste bijdragen. Het programmaboekje 2004/2005 vermeldt 13 kringen en vele activiteiten, clubs, lezingen, computercursussen, etc. waarvoor de grote zaal en de achterzalen intensief gebruikt worden. Het NPB-gebouw vervult ook nog sociale functies in de gemeente: de achterzaal met zijn huiselijke sfeer is veel gevraagd. De verbouwing verandert zo min mogelijk. Het eigene, het herkenbare moet niet verloren gaan. De sfeer wordt bepaald door de architectuur en de inzet van de leden. Letterlijk en figuurlijk blijft het gebouw laagdrempelig. Een kleine kerk in het groen, een centrum voor verscheidenheid van beleving, vrijzinnig christelijk, met

ruimte voor godsdienst, christelijke cultuur, mystiek, oecumene, en persoonlijke ontwikkeling. Met spanning wordt begin juli de heropening verwacht. Is de harmonie met de binnen- en buitenarchitectuur geslaagd? Kan het gebouw en zijn vrijzinnige gemeenschap regio dienen? Nederland? Europa (Janosvalva?). Inspirerend zijn voor belangstellenden en geestverwanten, leden en zoekenden?

Hans van Lookeren

Rondom de zondag

Dienst van woord, beeld en klank

**Op zondag 3 juli, 10.30 uur,
Re-kerk**

Zie rubriek Uytendogaert op pagina 4.

Openingszondag Re-kerk

**Het nieuwe seizoen dat de titel
draagt 'De ziel en God' wordt
op zondag 4 september geopen-**

Zie rubriek Uytendogaert op pagina 4.

Uitje

**In de vorige Kredo heb ik iets
verteld over de Indische zomer,
die hier in Den Haag plaats
vindt in de maanden juni, juli,
augustus en september.**

Vrijwel alle musea doen hieraan mee, alsook het Indisch huis en de Openbare bibliotheek.

Op 9 juni is de tentoonstelling Isaac Israels en Raden Mas Jodjana geopend in het Mesdag museum aan de Laan van Meerdervoort. Erg mooi. Een dag later werd de tentoonstelling 'Bij de les' geopend in het museum Meermanno-Westreenianum aan de Prinsessegracht. Daar hangen en liggen schoolplaten en ander lesmateriaal van Wolters-Noordhoff uit Indië; o.a. de Indische leesplank.

Daar wil ik u mee naar toe nemen op **24 juli** om 12.00 uur vanuit de Paleisstraat.

Op **28 augustus** bekijken we de Beelden aan het Voorhout. Start om 12.00 uur bij de Doopsgezinde kerk.

Op 18 september hoop ik u te brengen naar de openbare bibliotheek om mijn toelichting te horen op tentoonstelling Indische kinderboeken, die ik samenstel met Paula de Haas, oud-hoofd van de afdeling Jeugd van de Openbare Bibliotheek. Zij hoopt dan uit een Indisch kinderboek voor te lezen. Dat is op 18 september om 13.00 uur. Wij zullen dan weer om 12.00 uur vertrekken.

Coos Wentholt

Uitzending vrijwilligers

In de dienst op 17 juli worden Robbert en Els de Quant vanuit de Doopsgezinde kerk met een zegenbede uitgezonden naar Tanzania, waar zij een jaar zullen werken in een mennonitisch ziekenhuis in Shirati.

In het meinumner van Kredo heeft zr De Quant uitleg gegeven over het ziekenhuis en wat zij daar zullen gaan doen (pag. 7). Broeder en zuster De Quant zullen

meewerken aan de dienst.

ds Lydia Penner

Engelse dienst Do-kerk

Een Engelse dienst in de Doopsgezinde kerk behoort tot de voorstellen van de kerkenraad uit het communicatieplan van een aantal jaren geleden.

De dienst op 24 juli leek een geschikt moment om dit uit te proberen. De hele dienst zal in het Engels worden gehouden, maar toch zal er veel bekends zijn. Bijvoorbeeld, in de liederenbundel van de Noord-Amerikaanse Doopsgezinde Broederschappen worden melodieën gevonden die ook in Nederland geliefd zijn. De bijbel waaruit gelezen wordt is dezelfde, alleen in een Engelse vertaling. De orde van dienst uit *De Gemeente komt samen* zal worden gehandhaafd.

ds Lydia Penner

Personalia

Doopsgezinde Gemeente

Aan de Doopsgezinde Gemeente ontviel door overlijden:
mevrouw E. Blomhert-Tours

Remonstrantse Gemeente

Aan de Remonstrantse Gemeente ontviel door overlijden:
mevrouw A. A. van Wermeskerken-Faber

Ingekomen (als vriend):
de heer H. Vingerling
mevrouw J.K. Vingerling-Steenks

Getrouwd:
16-6-05 te Wassenaar
Peter Vink en Bauke van Berkel

Afwezigheid

Afwezigheid

Ds Goud heeft (compenserend) studieverlof van maandag 4 t/m woensdag 20 juli. Vanwege vakantie is hij afwezig van maandag 25 juli t/m zaterdag 20 augustus. Ds Penner is wegens vakantie afwezig van donderdag 4 t/m donderdag 18 augustus. Ds Philipp is wegens vakantie afwezig van woensdag 3 t/m woensdag 17 augustus. Ds Postma is afwezig van woensdag 6 juli t/m dinsdag 26 juli. Mw Van Royen-Krol is afwezig donderdag 21 en vrijdag 22 juli en van maandag 8 t/m zondag 26 augustus.

Zomersluiting kerkelijk bureau

Remonstrantse Gemeente
Het kerkelijk bureau van de Remonstrantse Gemeente is gesloten van 4 t/m 17 juli.

Ook is het bureau gesloten op de woensdagen vanaf 20 juli t/m 31 augustus.

Voor dringende gevallen kunt u zich wenden tot Tine Houweling, telefoon 323 29 99, mobiel 06 480 59 585.

Agenda

Remonstrantse Gemeente

Algemeen

* zo 4 sept 10.30-13.00 uur
Openingszondag van het nieuwe seizoen: 'De ziel en God'

Uytenbogaert

* zo 3 juli 10.30 uur Re-kerk:
Dienst van woord, beeld en klank

ds R.H. Esveld

* ma 4 juli 10.30 uur Gesprekskring belijdenis t.h.v. mw Verboom, R. Holstraat 139. Onderwerp: *Wij geloven - wat geloven wij?* Hfdst. 6: Wij geloven in de Gemeenschap der Heiligen
* ma 18 juli 14.30 uur Gesprekskring Vogelwijk II t.h.v. mw Milders, Zwanenlaan 8. Onderwerp: *Wij geloven - wat geloven wij?* Hfdst. 6: Wij geloven in de Gemeenschap der Heiligen
* ma 15 augustus 10.30 uur Gesprekskring belijdenis t.h.v. mw Esveld, A. Noordewierstraat 184. Onderwerp: *Wij geloven - wat geloven wij?* Hfdst. 7: Wij geloven in het Koninkrijk Gods

ds J.F. Goud

* vr 1 juli 18.00 uur
Gesprekskring Benoordenhout I, jaarafsluiting t.h.v. Pieter Jöbssis, Prof. Gerbrandyweg 121, (tel. 352 40 65)
* wo 31 aug 14.00 uur Gesprekskring ledencontact t.h.v. mw De Haas, Flaviusstraat 15, Voorburg (tel. 399 70 91). Thema: M. van Leeuwen, *Van feest tot feest*, hoofdstuk 1 en 2